

Perspectieven- Nota 2013

Richting voor de toekomst

Behandeling in gemeenteraad
2 juli 2013

Inhoudsopgave

1. Inleiding
  2. Visie, maatschappelijke en financiële opgaven
  3. Financiële uitgangspunten
  4. Financiële uitkomsten bij ongewijzigd beleid
  5. Intensiveringen en voorstellen nieuw beleid
  6. Denkrichtingen voor oplossingen
  7. Gecorrigeerde financiële uitkomsten
- Bijlage 1. Ontwikkelingen reservepositie en weerstandscapaciteit
- Bijlage 2. Ontwikkelingen lastendruk

1. Inleiding

1.0 Perspectievennota 2013: “richting voor de toekomst”

Jaarlijks brengen wij de perspectievennota uit als kaderstellend document voor zowel de begroting voor het komende jaar als de meerjarenraming. Gelet op de sterk afnemende rijksinkomsten en de effecten daarvan voor onze financiële meerjarenpositie moeten er nu stevige keuzes worden gemaakt om tot een sluitende meerjarenbegroting te komen. Ondanks de verkiezingen in maart 2014 en het aantreden van een nieuw bestuur nadien, vinden wij dat we toch in de perspectievennota richtingen dienen aan te geven, welke als uitgangspunt kan dienen om voor de jaren 2015 – 2017 te komen tot een reëel sluitende meerjarenbegroting. Daarmee maken we het voor het nieuwe bestuur mogelijk om binnen die richting zelf besluiten te nemen, zonder dat ze geconfronteerd wordt met onomkeerbare besluitvorming. Voor 2014 zullen wel concrete(re) maatregelen worden voorgesteld, om tot een sluitende begroting te komen.

Nota voor richting en denklijn

Wij vinden het belangrijk de richting waarmee we tot een sluitende begroting willen komen en de denklijn die daarbij hoort, vast te stellen. Wij geven daarom niet alleen aan welke financiële ontwikkelingen verwacht worden, maar wij reiken -vanuit visie en uitgangspunten- een denkrichting aan voor de mogelijke ombuigingen voor komende jaren na 2014. De in deze nota in beeld gebrachte financiële en maatschappelijke opgaven voor de komende jaren, kunnen bijdragen aan afspraken die hierover bij de vorming van een college in 2014 kunnen worden gemaakt.

Door verwachte financiële en economische ontwikkelingen en ook door de decentralisatie van taken op het sociale domein zullen de komende jaren voor de gemeente intensief zijn. Wij willen met deze perspectievennota bijdragen aan een in ze ogen belangrijke “*richting voor de toekomst*”

1.1 Functie en inhoud van de Perspectievennota

In de cyclus van begroten en realisatie vormt de perspectievennota een kader dat door de gemeenteraad wordt vastgesteld en ondermeer wordt gebruikt als basis voor de opstelling van de begroting van het komend jaar.

Deze perspectievennota 2013 vormt het kader voor de aanstaande begroting 2014 en de bijbehorende meerjarenbegroting 2015-2017.

Voor het lopende begrotingsjaar (2013) worden de voortgang en de actualisatie gemeld in de Voorjaarsbrief (juni 2013), de Najaarsbrief (oktober 2013) en tenslotte de realisatie in de Jaarrekening (mei 2013).

De kaders in de perspectievennota zijn onder te verdelen in:

- Financiële kaders die dienen om de begroting voor de komende jaren op te stellen;
- Kaders voor gewenste maatschappelijke effecten en doelen voor de komende jaren;
- Kaders voor (richting van) inzet van middelen voor nieuw beleid.

1.2. Landelijke ontwikkelingen: het Rijk bezuinigt

De economische crisis heeft het Rijk gedwongen drastische bezuinigingen door te voeren. Bezuinigingen die direct van invloed zijn op onze gemeentelijke inkomsten. Nog steeds geldt het adagio ‘samen de trap op, samen de trap af’. De rijksbezuinigingen betekenen dan ook dat er na 2014 een forse daling van de inkomsten uit het gemeentefonds worden verwacht. Naar verwachting, omdat dit mede sterk afhangt van mogelijk aanvullende keuzes die het rijk nog moet maken om de Europese norm voor het maximale tekort op de rijksbegroting te halen. Als dan nog meer wordt bezuinigd, zal de korting op het gemeentefonds waarschijnlijk nog verder toenemen. Dit kan reeds voor het jaar 2014 tot wezenlijk andere uitkomsten leiden.

Op 31 mei 2013 is de Voorjaarsnota 2013 van het Kabinet uitgebracht. Die voorjaarsnota bevat naast de bijstellingen voor het begrotingsjaar 2013 ook bijstellingen voor de jaren 2014 en verder. De effecten zijn met de huidige inzichten zo goed mogelijk in beeld gebracht.

Tenslotte hebben wij te maken met een aantal voorgenomen decentralisaties binnen het sociale domein. Naar de huidige stand van zaken zullen deze decentralisaties naar verwachting allemaal vanaf 2015 hun beslag krijgen. De reeds gestarte voorbereidingen voor deze decentralisaties gaan onverkort door. Wel is duidelijk, dat het tempo waarin de decentralisaties moeten worden doorgevoerd in combinatie met de, soms forse, rijkskortingen op de over te hevelen budgetten, een grote opgave van gemeenten vraagt. Ook onze gemeente staat voor grote uitdagingen vanuit dit perspectief haar 'sociale gezicht' overeind te houden. In deze perspectievennota hebben wij de uitvoering van de decentralisaties vooralsnog budgettair neutraal opgenomen.

1.3 Peildatum financiële informatie

Deze perspectievennota is door ons college vastgesteld op 18 juni jl. Dit is inclusief de laatste informatie van de Voorjaarsbrief 2013 en de meicirculaire van het Rijk.

Volgende informatie over de uitkering uit het Gemeentefonds wordt bekend gemaakt in de septembercirculaire. Deze zal kort na Prinsjesdag verschijnen. In de Najaarsbrief 2013, die gelijktijdig met de begroting 2014 wordt behandeld in de raadsvergadering van 12 november a.s. worden de effecten van deze circulaire naar voren gebracht. Zo nodig zullen wij u separaat informeren over belangrijke ontwikkelingen en effecten. .

2. Visie, maatschappelijke en financiële opgaven

2.0 De denklijn: een houdbare welvaart vraagt keuzes en een andere manier van denken en werken

Veel mensen waarderen het wonen, werken en leven in de gemeente Tynaarlo. Uit onderzoek komt naar voren dat de woonomstandigheden, bereikbaarheid van dorpen en voorzieningen in Tynaarlo ten opzichte van gelijkwaardige gemeenten goed beoordeeld worden. In de directe nabijheid is goede kennis aanwezig en er zijn voldoende mogelijkheden om te scholen en te ontwikkelen. Het is veilig in onze gemeente en er is sprake van sociale betrokkenheid zoals dat in dorpen plaatsvindt. Het sociale beleid voor de mensen die niet meekunnen komen is toegankelijk. In de afgelopen decennia is door generaties gewerkt om op te bouwen wat er nu allemaal staat.

Mede door de internationale economische crisis en demografische ontwikkelingen zijn vanuit de rijksoverheid maatregelen genomen die al enkele jaren tot forse ombuigingen leiden. Ook op lokaal niveau hebben de crisis en de demografische ontwikkelingen gevolgen: de woningmarkt is vastgelopen, al is er in onze gemeente onverkort belangstelling voor ons kavelaanbod. Wel is sprake van een vertragingrisico, omdat de verworven gronden niet in het gewenste tempo kunnen worden ontwikkeld. Kleinere kernen hebben te maken met afnemende voorzieningen in de markt (winkels, openbaar vervoer) en met scholen met afnemende leerlingaantallen. De werkgelegenheid daalt. In Tynaarlo is het aantal werkzoekenden ten opzichte van andere noordelijke gemeenten nog laag, maar de groei van werkzoekenden is hoger dan gemiddeld in Nederland. Het aantal toeristen dat overnacht in de gemeente is constant. Ondanks de neerwaartse beweging is het in de dorpen nog steeds relatief goed wonen en werken. De vraag is: hoe houden we deze relatieve welvaart zo veel mogelijk vast.

Nadat ook de afgelopen jaren ombuigingen hebben plaatsgevonden, is de verwachting dat dit ook de komende jaren nog nodig is. Naast de **financiële opgave** zien wij belangrijke **maatschappelijke opgaven** waar inwoners en organisaties in onze gemeenten mee te maken hebben en waar we gerichte inspanningen en resultaten moeten realiseren. Samen met de verandering van denken en werken die de

transities in het sociale domein met zich meebrengen, moeten wij tot **keuzes en tot andere werkwijzen komen**. Dat geldt voor het samenwerken en het ondernemen van activiteiten met inwoners, bedrijven en instellingen, maar ook voor de interne organisatie en samenwerkende overheden en partners. Sinds de gemeentelijke herindeling in 1998 hebben de achtereenvolgende besturen oplossingen gevonden om alle voorzieningen en faciliteiten overeind te houden. Door alle ontwikkelingen is dat nu niet meer haalbaar en zullen we het totaal aan voorzieningen meer op totaal gemeentelijke niveau moeten gaan beoordelen.

2.1 Financiële opgave

Een bedrag noemen met een goede onderbouwing is op dit moment erg moeilijk. De meicirculaire geeft voor 2014 nog een onverwachte positieve ontwikkeling aan van het accres, zodat de algemene uitkering ten opzichte van de eerdere positieve begroting voor het jaar 2014 nog stijgt. Voor de jaren na 2014 ziet het financiële beeld er volledig anders. In het volgende hoofdstuk wordt dat verder uitgewerkt.

Tot en met 2014 is al ongeveer € 2,6 miljoen omgebogen en bezuinigd. Op basis van de inzichten die wij nu hebben voor de komende jaren, geven wij het advies om rekening te houden met een volgende bezuinigingstranche van mogelijk nog eens die omvang. Met de inzichten die er zijn over de verwachte ontwikkeling van het gemeentefonds en kortingen in onderwijshuisvestingsgelden wordt deze verwachting onderbouwd. Wij hanteren nu nog het uitgangspunt dat de decentralisatie van taken op de gebieden begeleiding, jeugdzorg en participatie – ondanks al aangekondigde kortingen in deze budgetten – neutraal zal verlopen voor de gemeente.

Tot slot willen wij het weerstandsvermogen op orde houden en dat is met de aanwezige risico's en toenemende taken een opgave waarvoor voldoende incidentele middelen (reserves) nodig zullen zijn.

1.2.1 Reeds ingezette gerealiseerde ombuigingen en inkomstenverhogingen

In de jaren 2010-2014 is voor ca € 4.2 miljoen structureel omgebogen, waarvan € 2.6 miljoen in de programma's en € 1.6 miljoen in de bedrijfsvoering. Daarnaast is in het begin van deze raadsperiode ook op landschapsontwikkeling, beheer openbare ruimte en verkeer en vervoer gekort op de incidentele budgetten, in totaal voor ruim € 500.000.

De realisatie van de structurele ombuiging van € 2.6 miljoen ziet er als volgt uit:

Publiekszaken en algemeen bestuur computersystemen)	365.000 (kostendekkendheid leges, efficiency)
Openbare Orde	107.000 (efficiency brandweer)
Verkeer en Vervoer	178.000 (met name onderhoud wegen)
Economie en werkgelegenheid	40.000 (evenementenbeleid)
Onderwijs	149.000 (zorgstructuur)
Sociaal domein (leefbaarheid, samenhang, maatschappelijke ondersteuning)	700.000 (sport, Wmo, buurthuizen, ouderenbeleid, taakstelling ISD)
Leefomgeving	350.000 (met name onderhoud groen)
Bouwen en wonen	105.000 (planologie)
Financiën / belastingen	660.000 (verhoging OZB met laag blijvende lastendruk t.o.v. gemeenten Drenthe)

Verder worden in de perspectievennota 2013 voor de begroting 2014 nog aanvullende dekkingsvoorstellen gedaan voor een bedrag van ca € 300.000, zodat de totale ombuigingen op ca € 2.9 miljoen zullen komen. Ook heeft in eerder jaren al een structurele verlaging van de budgetten in beheer openbare ruimtes plaatsgevonden, waar tegenover incidentele middelen zijn ingezet voor dekking van noodzakelijk onderhoud.

De besparing op de bedrijfsvoering van € 1,6 miljoen is vooral gerealiseerd door formatieterugloop (rond 23 fte) en door minder inhuur derden c.q. schrappen vacatureruimte. Momenteel wordt onderzocht of verdere efficiency en kwaliteitsverbeteringen binnen de bedrijfsvoering kan worden gerealiseerd door verdergaande samenwerking met andere gemeenten.

2.2 Maatschappelijke opgaven

De grootste maatschappelijke opgave die de gemeente heeft is om de welvaart die opgebouwd is in de afgelopen decennia zoveel mogelijk te behouden. Het is als lokale overheid onze taak om in samenhang en met groot maatschappelijk draagvlak belangrijke aspecten van zorg, wonen, leefbaarheid, sociale cohesie en rentmeesterschap te behouden en te bestendigen. De ligging en de sociale structuur van de gemeente bieden kansen om vanuit onze taak die welvaart zoveel mogelijk te behouden. Drenthe heeft als provincie voor recreatie en toerisme groeimogelijkheden. Ook het wonen in een landelijke omgeving met nabijheid van de steden Assen en Groningen is een bijzonder punt. De ontwikkeling van de luchthaven biedt mogelijkheden.

Met in het oog alle omgevingsontwikkelingen en de sombere financiële vooruitzichten, willen we aandacht blijven houden voor de volgende maatschappelijke opgaven als doelen voor de komende jaren.

- *Het bereikbaar en betaalbaar houden van goede voorzieningen op gebied van onderwijs, winkels, sport en cultuur (vrije tijdsbesteding) voor alle inwoners, zodat wonen in Tynaarlo aantrekkelijk blijft. Daarbij hoort ook het realiseren van de MFA's.*
- *De dynamiek en initiatieven binnen de grotere en kleinere kernen die van belang zijn voor de lokale identiteit, saamhorigheid en leefbaarheid mogen met teruggang in voorzieningen niet verloren gaan. Deze eigen kracht van -en het dragen van verantwoordelijkheid door- inwoners is de basis voor een leefbare, sociale omgeving en voor de samenredzaamheid die nodig is om de zorguitgaven (gepaard gaande met de transities) te beperken. Daarom is het een maatschappelijke opgave om die dynamiek en saamhorigheid in stand te houden en activiteiten te stimuleren.*
- *Voor iedereen die dat nodig heeft een goede sociale voorziening, zodat iedereen van daaruit maximaal naar eigen vermogen kan bijdragen in de maatschappij. Werk gaat voor inkomen en daarbij is het een doel om maatschappelijke participatie voor iedereen mogelijk te maken.*
- *Het hebben van voldoende werkgelegenheid in de nabije omgeving. Door daling van aanbod neemt ook de werkgelegenheid af. De maatschappelijke opgave is om door het ontwikkelen, initiëren, uitlokken en ondersteunen effectvolle ontwikkelingen te realiseren met maximaal gebruik van dynamiek van ondernemers en instellingen.*
- *Het hebben van voldoende passend vrijwilligerswerk in de nabije omgeving, zodat iedereen zijn steentje kan bijdragen, als bijdrage aan het welzijn.*
- *Goede woonvoorzieningen die aansluiten bij veranderende woonbehoeften. De autonome bevolkingsgroei van Tynaarlo daalt. Daarom is het van belang om met de geplande woningbouw erg goed op de behoefte aan te sluiten (prijs, ligging, nabijheid voorzieningen etc.)*
- *Goed aanbod (in winkels, in activiteiten, in sociale voorzieningen) in de gemeente realiseren. De maatschappelijke opgave in de centra is om leegstand tegen te gaan en bedrijvigheid te ontwikkelen.*

2.3 Keuzes en komen tot andere werkwijzen

Samen met anderen realiseren van maatschappelijke opgaven vanuit ieders eigen kracht en verantwoordelijkheid. Uit bovenstaande blijkt dat de maatschappelijke opgaven in combinatie met de financiële situatie vraagt om het maken van keuzes. Uit de maatschappelijke opgaven komt de kernfunctie van de gemeente naar voren:

Het zorgdragen voor een vangnet voor mensen die zichzelf niet (volledig) kunnen redden. Preventieve en collectieve voorzieningen om het beroep op individuele (duurdere) ondersteuning tegen te gaan. Het wonen stimuleren, bedrijvigheid bevorderen en de aandacht voor het behoud van een goede leefomgeving en leefmilieu uitoefenen.

Zo bezien zijn er dus ook taken die minder bijdragen aan deze kernfunctie. Dit zijn onderwerpen als ontwikkeling, kansen, leefbaarheidsbevordering, vrije tijd, etc. Bij het blijvend aanbieden van deze taken willen wij een oplossing vinden door óf de financiële dekking te verhogen, óf meer de kracht van de samenleving en economische kansen te benutten.

Wij zijn er van overtuigd dat huidige en toekomstige opgaven niet meer opgelost kunnen worden door de gemeente alleen. Participatie door/met inwoners, partners, bedrijven, instellingen en andere overheden is noodzakelijk om te komen tot creatieve en effectieve oplossingen. Hierbij gaat het nadrukkelijk niet alleen om participatie bij het bedenken van oplossingen, maar ook bij de uitvoering hiervan.

2.4 Uitgangspunten voor ombuigingen

Bij het vinden van ombuigingen om de maatschappelijke doelen bereiken zullen wij de al gehanteerde uitgangspunten hanteren. Een aantal hadden wij bij de begroting 2013 al benoemd en ontwikkelen we nu verder door.

- I. **Mensen gaan vóór dingen.** Daarmee beogen we om geld dat direct naar mensen gaat voorrang te geven boven investeringen in accommodaties en materialen. Het faciliteren in het sociale domein speelt hierin een belangrijke rol, waarin wij als overheid ons gezicht laten zien.
- II. De accenten voor ons voorzieningenniveau liggen binnen de **kernen Zuidlaren, Eelde en/of Vries**. Bereikbaarheid van voorzieningen wordt daarmee belangrijker dan aanwezigheid van voorzieningen;
- III. Het **profijtbeginsel** wordt zo veel mogelijk toegepast;
- IV. **Preventieve voorzieningen** gaan voor curatieve voorzieningen, en **collectieve** voorzieningen voor individuele voorzieningen.

Wij vullen deze nu met 2 aan

V: We doen waar mogelijk een **groter beroep op inwoners, verenigingen, bedrijven en instellingen.**

VI: **Wij zijn 1 gemeente** en zullen moeten bezien op welke wijze **de voorzieningen adequaat over de gemeente zullen worden verdeeld.** Daarbij kijken we ook naar de voorzieningen in de nabije omgeving, buiten de gemeentegrenzen om.

Samenvattend

We willen een gemeente zijn waar aandacht is voor een houdbare welvaart. Daarom hebben wij de komende jaren speciaal aandacht voor werkgelegenheid, voor dynamiek en activiteiten in alle kernen en dorpen. Wij voldoen aan de woonbehoeften en hebben aandacht voor de leefbaarheid, ook in kleine kernen. Wij staan voor een sociaal vangnet voor mensen die dat nodig hebben en wij borgen dat de veiligheid niet in geding komt.

Het is een opgave om de doelen te bereiken met steeds minder middelen. Daarom moeten keuzes worden gemaakt, waarbij wij uitgangspunten benoemd hebben. Als gemeente willen we aansluiten en meedoen met de kracht en de dynamiek die bij verenigingen, buurten, wijken, inwoners en ondernemers aanwezig is. Wij nemen onze verantwoordelijkheid in het sociale vangnet en rondom veiligheid, leefomgeving en milieu.

Mensen zijn veel mobieler geworden. Technologie (internet, mobiele telefonie) hebben voorzieningen op een andere manier ontsloten en mensen zijn bereid om te reizen en om kosten te maken voor die voorzieningen die kwalitatief veel te bieden hebben of zich weten te onderscheiden. Wij willen een gemeente zijn waar het voorzieningenniveau voor de inwoners goed is en bereikbaar. Of dat nu binnen de eigen dorpen of gemeentegrenzen is of in de directe nabijheid daarbuiten.

3. Financiële uitgangspunten

3.0 Uitgangspunten

De begroting 2014-2017 wordt opgesteld op basis van de uitgangspunten die er zijn voor bestaand beleid en die in deze perspectievennota zijn opgenomen.

- Incidentele meevallers en tegenvallers die gedurende het jaar kunnen ontstaan en die geen directe bestemming hebben toevoegen resp. onttrekken aan de Algemene Reserve Grote Investerings
- De prijsindex voor kosten en voor subsidies aan derden vaststellen op 1,5%
- De indexering van (budgetten van) de gemeenschappelijke regelingen stellen op 1,5%
- Een verhoging van de totale lastendruk met maximaal 2%.
- Uitgaan van 85% compensabiliteit van BTW.
- Daarnaast zijn bestaande kaders dat de begroting voor 2014 reëel sluitend moet zijn en dat de reservepositie gedurende de bestuursperiode voldoende ruimte moet bieden aan een nieuw bestuur om keuzes te kunnen maken en om voldoende weerstandvermogen te garanderen.
- Uitgangspunt is dat de verwachte baten die als gevolg van de transities in het sociale domein naar gemeenten toekomen (in het kader van Participatiewet, Jeugdzorg en Begeleiding) vanaf 2015 worden opgenomen in de begroting en dat de lasten taakstellend op datzelfde niveau zullen worden opgenomen (budgettair neutraal). Toenames in (decentralisatie)uitkeringen zullen wij, gezien de omvang van de budgetten en de gehanteerde efficiencykortingen reserveren voor mogelijke tegenvallers binnen dit domein. Daarmee worden de financiële effecten nu budgettair neutraal in de begrotingen vanaf 2015 opgenomen.
- De hierna genoemde indexen hanteren.

3.1 Indexen

De meerjarenbegroting wordt opgesteld op basis van de huidige inzichten en verwachtingen en aannames voor de komende jaren. De belangrijkste indexeringen en uitgangspunten voor de meerjarenbegroting zijn hieronder aangegeven. Daarbij wordt in de eerste kolom aangegeven wat de indexatie in de begroting 2013 is geweest en wordt daarna aangegeven welke indexen nu voor de komende jaren 2014 tot en met 2017 worden voorgesteld.

	Opgenomen in Begroting 2013 en verdere jaren	2014	2015	2016	2017
Prijsindex	0,00%	1,50%	1,50%	1,50%	1,50%
Personeelskosten					
loonkosten (CAO, structureel)	0,00%	2,00%	1,00%	1,00%	1,00%
Tijdelijke extra lasten personeel door eenmalige stijging pensioenpremies en zvw- aanpassing	1,50%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Rente vast geld, boekwaarde grondexploitaties en eigen financieringsmiddelen	3,50%	3,50%	3,50%	3,50%	3,50%
Rente kort geld op te nemen	2%	2%	2%	2%	2%
Rente kort geld uit te zetten	1%	1%	1%	1%	1%

Personeelskosten

Op basis van de Cao die afliep op 31 december 2012 is in de meerjarenbegroting reeds rekening gehouden met extra incidentele kosten in verband met afspraken rondom loopbaanontwikkeling (voor 2013 t/m 2015). Op basis van de prijsindicator voor lonen van het CPB wordt voor 2014 rekening gehouden met een aanpassing van 2%. Omdat in de meerjarenbegroting rekening was gehouden met 1% leidt dit tot een verzwaring van € 150.000. Voor 2015 en volgende jaren wordt rekening gehouden met een verhoging van 1%, zoals die al in de meerjarenbegroting was opgenomen. Deze geldt als een algemene verhoging die ingezet kan worden voor een cao-aanpassing of een pensioenpremieverhoging.

Renteontwikkelingen en treasury

De financiële effecten van de lagere rente zijn voordelig voor de gemeente Tynaarlo. Voordelen op de kortlopende leningen hebben een tijdelijk karakter. Bij de begroting 2013 is de interne rekenrente verlaagd van 4,5% naar 3,5%. Voor kortlopende financieringsmiddelen wordt uitgegaan van 2%. Op basis van de inzichten in renteontwikkeling wordt geen verdere verlaging dan wel een verhoging voorgesteld voor de komende jaren.

Inflatie en prijsindexen reguliere lasten gemeente

In de vorige perspectievennota 2012 is de prijsindex voor de jaren 2013 en 2014 op 0% gesteld en voor 2015 en 2016 op 1,5%. Deze willen wij ongewijzigd laten. Voor 2017 stellen wij voor om de index ook op 1,5% te bepalen. Dit sluit aan bij de uitgangspunten die in de meicirculaire van het rijk zijn opgenomen.

Voorstel:

Vaststellen van de uitgangspunten voor het opstellen van de (meer)jarenbegroting 2014 - 2017

4. Financiële uitkomsten bij ongewijzigd beleid

4.1 Actualisatie van verwachte begrotingsresultaten en voor de jaren 2014-2017

4.1.1 Toevoeging jaarschijf 2017

In de begroting 2014 zullen wij –conform de wettelijke regels- de jaarschijven 2014, 2015, 2016 en 2017 opnemen.

4.1.2 Begroting 2014-2017

In het onderstaande overzicht wordt begonnen met het structurele tekort vanuit de meerjarenbegroting 2012-2016, zoals opgenomen in de begroting 2013. In onderstaand overzicht hebben wij de invloeden opgenomen van de voorjaarsnota 2013 en de mutaties in de Algemene uitkering.

		2014	2015	2016	2017
1	Begrotingsresultaat	175.192	-53.496	306.702	306.702
2	Effect voorjaarsbrief 2013	146.332	146.332	146.332	146.332
3	Verwachte aanpassing cao	-150.000	-150.000	-150.000	-150.000
	Effect mei-circulaire 2013 BZK				
4	* bijstelling algemene uitkering	564.558	-545.965	-934.037	-1.333.255
5	* onderwijshuisvesting		-284.303	-291.283	-297.509
6	* afstoten taak onderwijshuisvesting		200.000	200.000	200.000
7	* scootmobielen		-28.736	-49.268	-100.876
8	* maatschappelijke stage		-23.876	-24.586	-25.238
9	* dualiseringskorting		171.296	176.573	181.441
10	* NUP		-6.911		
11	* integratie-uitkering CJG	32.923	32.923	32.923	32.923
	* CJG	-32.923	-32.923	-32.923	-32.923
12	* Integratie-uitkering WMO	226.279	226.279	226.279	226.279
	* Kosten WMO	-226.279	-226.279	-226.279	-226.279
	* korting budget WMO HH		-589.098	-589.098	-589.098
	* Kosten WMO HH		589.098	598.098	598.098
13	RUD	-100.000	-100.000	-100.000	-100.000
	Veiligheidsregio	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.
14	Decentralisatie jeugdzorg		6.539.290	6.539.290	6.539.290
			-6.539.290	-6.539.290	-6.539.290
	Nieuw begrotingsresultaat	636.082	-675.659	-710.567	-1.163.403

Toelichting op de voornoemde onderdelen:

1. In de begroting 2013-2016 is sprake van een begrotingsresultaat van € 306.702 in 2016. Dit resultaat wordt doorgetrokken naar de jaarschijf 2017.
2. Uit de voorjaarsbrief 2013 blijkt een structureel effect van € 146.332 positief. Dit wordt meegenomen voor de begroting 2014 en verder.
3. In de begroting 2013-2016 (begrotingsresultaat onder 1) is reeds rekening gehouden met een Cao-aanpassing van 1%. Op basis van verwachtingen van het CPB wordt voor 2014 rekening gehouden met een effect van 2%. Het t.o.v. de reeds vastgestelde begroting is hier opgenomen. Dit is een structureel effect.
4. Op basis van de meicirculaire 2013 wordt voor 2014 een positieve bijstelling van de Algemene Uitkering verwacht in verband met een hoger accres 2014. Dit hogere accres is het gevolg van incidentele maatregelen 2013 en verwachte pieken in infrastructurele projecten door het Rijk. Vanaf 2015 wordt een fors negatieve bijstelling van de Algemene Uitkering verwacht doordat de huidige financiële positie leidt tot een negatieve bijstelling van de accessen. Daarnaast is hier ook met ingang van 2014 een uitname uit het gemeentefonds verwerkt in verband met het voorgenomen afschaffen van het BTW-compensatiefonds. Het BTW-compensatiefonds wordt niet afgeschaft, maar de reeds verwerkte uitname blijft gehandhaafd.
5. In het Regeerakkoord is afgesproken dat € 256 miljoen uit het gemeentefonds wordt overgeheveld naar de begroting van OCW ten behoeve van de scholen in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs. Dit bedrag wordt in de verdeling toegerekend aan onderwijshuisvesting, maar daar niet aan uitgegeven. Dit gebeurt per 1 januari 2015.
6. Gemeente Tynaarlo streeft naar het realiseren van een kostenreductie van € 200.000 structureel in verband met de onder 5. benoemde uitname uit het gemeentefonds. In de komende periode zal intern onderzoek worden verricht op welke manier hieraan invulling kan worden gegeven.
7. Er wordt een uitname uit het gemeentefonds gedaan omdat er sprake is van verplicht hergebruik van scootmobielen en rolstoelen binnen de WMO. Hierdoor verlagen de kosten voor de gemeenten.
8. Met ingang van 2015 worden de wettelijk verplichte maatschappelijke stages afgeschaft. Daarbij zal een structurele uitname uit het gemeentefonds plaatsvinden.
9. De uitname uit het gemeentefonds als gevolg van de dualiseringscorrectie. Het wetsvoorstel van Heijnen is in behandeling bij de Eerste Kamer. De bij de decembercirculaire ingeboekte uitname van het gemeentefonds is veel lager bijgesteld. Dit heeft een positief effect op het begrotingsresultaat.
10. Korting in verband met te realiseren efficiencyvoordelen als gevolg van de impuls die gemeenten hebben gekregen voor de digitalisering van de dienstverlening
11. Bijstelling van de decentralisatie-uitkering centra voor jeugd en gezin. Conform de gehanteerde uitgangspunten wordt de omvang van dit budget als raming voor de kosten opgenomen. Derhalve is de bijstelling van de decentralisatie-uitkering budgettair neutraal verwerkt.
12. Bijstelling van de integratie-uitkering WMO. Conform de gehanteerde uitgangspunten wordt de omvang van dit budget als raming voor de kosten opgenomen. Derhalve is de bijstelling van de integratie-uitkering budgettair neutraal verwerkt.
Vanaf 2015 wordt een korting van 40% op de integratie-uitkering onderdeel huishoudelijke hulp doorgevoerd omdat deze voorziening wordt beperkt tot mensen die het echt nodig hebben. Conform de uitgangspunten is ook deze bijstelling budgettair neutraal verwerkt.
13. Structurele lasten als gevolg van de regionalisering van de uitvoeringsdiensten. Daarnaast is een p.m.-post opgenomen voor de te ontwikkelen veiligheidsregio.
14. In de mei-circulaire 2013 is een inschatting gemaakt van het budget dat aan iedere gemeente wordt toegevoegd voor het uitvoeren van de taak jeugdzorg met ingang van 2015. De huidige verdeling van het macrobudget is op basis van historische gegevens. In de mei-circulaire 2014 worden de definitieve bedragen bekend gemaakt. Conform de gehanteerde uitgangspunten wordt het financieel effect neutraal in de begroting verwerkt.

4.1.3. Verzwaring van de begroting

Structurele lasten ,ook structureel opnemen

Het college heeft van de gemeenteraad de opdracht gekregen structurele lasten structureel op te nemen in de begroting. De afgelopen jaren zijn een aantal activiteiten steeds incidenteel in de begroting opgenomen. Bij de begrotingen van de afgelopen 4 jaren is dit telkens onder de kop incidenteel en nieuwe beleid opgenomen. Om de financiële stand zuiver in beeld te brengen, en in aansluiting op de motie van de gemeenteraad, nemen wij deze lasten als structureel op in de begroting.

	2014	2015	2016	2017
Begrotingsresultaat uit voorgaande tabel	636.082	-675.659	-710.567	-1.163.403
Musea en Kunst & Cultuur	-67.000	-67.000	-67.000	-67.000
Vitaal platteland	-150.000	-150.000	-150.000	-150.000
Gedragsbeïnvloeding en lokale knelpunte	-100.000	-100.000	-100.000	-100.000
Subsidie Trias *	-65.000	0	0	0
Investeringen duurzame leefomgeving	-60.000	-60.000	-60.000	-60.000
Breedtesport	-89.000	-89.000	-89.000	-89.000
Millennium	-40.000	-40.000	-40.000	-40.000
Speelruimte	-40.000	-40.000	-40.000	-40.000
Tips	-35.000	-35.000	-35.000	-35.000
Economische en recreatieve sector	-25.000	-25.000	-25.000	-25.000
Nieuw begrotingsresultaat	-34.918	-1.281.659	-1.316.567	-1.769.403

* Trias: De incidentele bijdrage aan Trias is de afgelopen jaren bedoeld geweest om een structureel doorgevoerde bezuiniging te kunnen realiseren. De tijdelijke frictiekosten lopen in 2015 ten einde.

Vanaf 2009 zijn enkele posten 'incidenteel nieuw beleid' meerdere jaren incidenteel opgenomen in de begroting. De dekking voor deze kosten werd gevonden in een onttrekking aan de Argi. Er was dus sprake van een incidentele dekking. Bovenstaande bedragen zijn in de periode 2009-2013 jaarlijks incidenteel in de begroting opgenomen en kunnen daarmee als structureel worden aangemerkt.

Voorstel:

Om te komen tot een goed inzicht in de daadwerkelijk structureel sluitende begroting is het voorstel om conform het uitgangspunt en passend in de motie van de gemeenteraad de kosten die de afgelopen jaren incidenteel werden gedekt , als structurele last op te nemen in de begroting 2014 en verdere jaren

5. Intensiveringen en voorstellen nieuw beleid

Wij hebben een inventarisatie uitgevoerd binnen de clusters en programma's naar noodzakelijke inzet van aanvullende gelden de komende jaren. Aangezien zoals uit paragraaf 4 blijkt er geen ruimte is voor structureel nieuw beleid, hanteren wij het uitgangspunt dat zoveel mogelijk nieuw voor oud zal moeten plaatsvinden en dat binnen de nu beschikbare budgetten ruimte moet worden gevonden om de werkzaamheden en taken uit te voeren. Waar dat zal leiden tot aandachtspunten zullen wij uw raad op de hoogte brengen.

Er zijn voor de komende jaren een aantal ontwikkelingen waarvoor wij het belangrijk vinden extra (incidentele) middelen in te zetten.

Hieronder het overzicht van deze voorstellen, die wij mee willen nemen in de op te stellen begroting 2014 en volgende jaren

	2014	2015	2016	2017
Ten laste van Algemene reserve Grote investeringen				
CAO afspraken loopbaangeld, <i>conform zoals al opgenomen in begroting 2013.</i>	135.000			
Informatiebeleid. Voor een verdere ontwikkeling van ICT systemen werken wij een plan uit. Doel is een optimale dienstverlening zowel extern als intern.	-	pm	pm	pm
Voetbalaccommodaties Tynaarlo. Een oplossing voor de voetbalverenigingen SV Tynaarlo .	75.000			
Tijdelijke huisvesting ivm school Tynaarlo			330.000	330.000
Economie, middelen om uitvoering te geven aan economische visienota die in 2013 wordt opgesteld	100.000	100.000	100.000	100.000
Totaal	175.000	100.000	430.000	430.000
Ten laste van bestemmingsreserve met inkomensfunctie (reserve Essent)				
Achterstallig onderhoud wegen *)	750.000			
Bijdrage in Infrastructurele aanpassingen rondom Transferium de Punt. 650.000.**)		650.000		

*) zoals aangegeven in de begroting 2013 voor de jaarschijf 2014.

**) het structurele effect van deze uitname (die eind 2015 is geraamd) is € 22.750 (gederfde rente-inkomsten) en zal in de begroting 2016 worden opgenomen.

Daarnaast wordt in 2014 een onttrekking voorzien van € 450.000 voor tijdelijke huisvesting MFA Borchkwartier, zoals ook opgenomen in de begroting 2014. Deze onttrekking vindt plaats ten laste van de Reserve IAB,

Voorstel

Instemmen met de voorstellen voor aanvullende inzet van incidentele middelen en deze opnemen in de begroting 2014 en verdere jaren

6. Werken aan de financiële opgave: keuzes maken

6.1 Denkrichtingen ombuigingen en na 2014

Om te komen tot een sluitende meerjarenbegroting willen wij een denklijn vaststellen die de komende jaren kan leiden tot het maken van concretere keuzes. Daarbij hanteren wij uitgangspunten die ten opzichte van eerdere begroting verder zijn aangevuld. Met betrekking tot het in stand houden van voorzieningen hanteren we als uitgangspunt dat we dit gaan bezien vanuit het zijn van 1 gemeente, met daarbij ook aandacht voor bereikbare voorzieningen in de nabije omgeving buiten de gemeente

Het volgen van de denklijn geeft mogelijkheden om ombuigingen in te kunnen vullen. Wij maken die soms onomkeerbare keuzes na 2014 nu niet zelf, maar geven voor het nieuwe bestuur nu al wel aan welke mogelijkheden uit de denklijn naar voren komen. Ook kan een nieuw bestuur bij haar ombuigingen de posten betrekken die in paragraaf 4.1.3 zijn benoemd.

Per cluster hebben wij een beoordeling gedaan en waar dat mogelijk is voorbeelden aangegeven. Om de begroting voor 2014 sluitend te krijgen doen wij voorstellen voor 2014. Voor de jaren na 2014 geven wij nu een samenvatting op basis van de denkrichting aan:

Daarnaast vinden wij het belangrijk de werkwijze om samen met inwoners, bedrijven en instellingen op zoek te gaan naar mogelijkheden om met de beschikbare budgetten maximaal aan de behoeften en aan de maatschappelijke opgaven te voldoen

6.2 Schuifmodel

Uit eerste verkenningen komen wij tot de volgende samenvattingen in ombuigingen voor de jaren na 2015. Daarbij hebben wij mogelijkheden ingedeeld in een aantal categorieën

- bedrijfsvoering
- financieel technische maatregelen
- inkomstenverhoging
- programmakosten

Per categorie geven we een indicatie van de omvang aan ombuigingen die wij, met inachtneming van de visie, voor ogen hebben. Daarbij is de optelsom van ombuigingen voldoende om in meerjarig perspectief te komen tot een reëel sluitende begroting. Zoals wij ook in de inleiding aangaven vinden wij dat we, ondanks de verkiezingen in maart 2014., toch sterk richtinggevend tot een sluitende begroting in meerjarenperspectief moeten komen. Daarmee maken we het voor het nieuwe bestuur mogelijk om binnen die richting zelf besluiten te nemen, zonder dat ze geconfronteerd wordt met onomkeerbare besluitvorming

6.2.1 Bedrijfsvoering

Een kosteneffectieve organisatie is van belang. De afgelopen jaren is door efficiency verbetering een taakstelling van € 1.6 miljoen gerealiseerd. De formatie is met 23 fte afgenomen. Juist veranderingen in beleid, zowel op rijks- als lokaal niveau, het vergroten van de grip op projecten en prestaties legt een extra claim op de ambtelijke capaciteit. Het college en management is van mening dat de 'lucht' inmiddels uit de organisatie is. Bezuinigingen in de bedrijfsvoering kunnen alleen nog gerealiseerd worden als taken niet meer worden uitgevoerd. Daarbij dient rekening te worden gehouden dat effectuering van de bezuiniging 2 tot 3 jaar vergt en dat een frictiebudget, voor bijvoorbeeld outplacement, noodzakelijk is. Wat betreft bedrijfsvoeringkosten vinden wij dat eerst keuzes in taken moeten worden gemaakt en dat niet autonoom deze schuif moet worden benut.

6.2.2 Financieel technische maatregelen en inkomstenverhogingen

Binnen het cluster financiën (cluster 9) is een groot deel van het budget nodig voor kapitaallasten als rente en afschrijvingen. De huidige lage rente en de lage inflatie leiden binnen dit cluster tot mogelijkheden om met een verantwoord actief treasurybeleid voordelen te behalen. Wij doen een onderzoek om het financiële effect van het nu afsluiten van een aantal leningen in beeld te brengen.

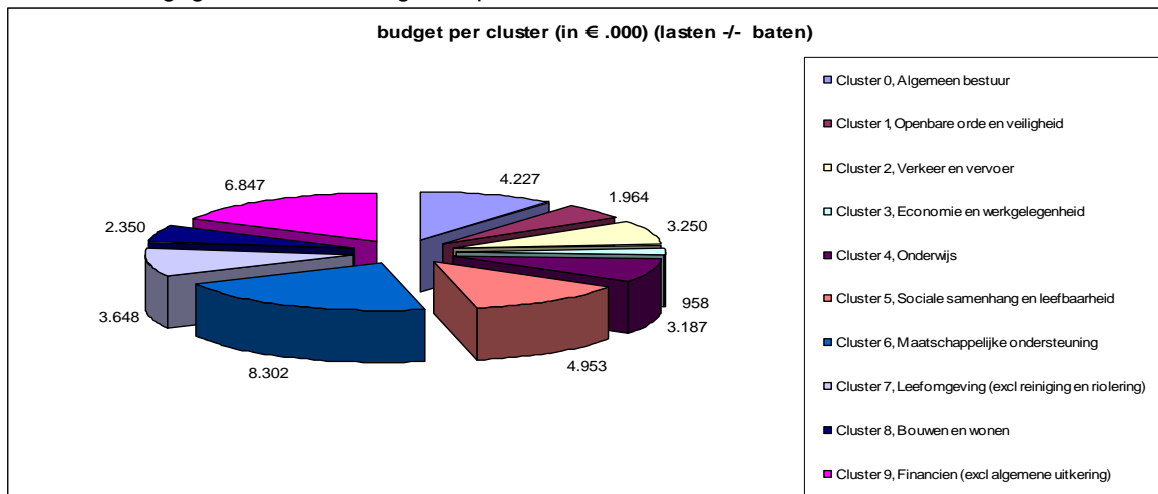
Ook denken we dat het mogelijk is om de indexering van de lasten nog enkele jaren op een laag niveau te houden. Een bijstelling van de indexering van 1.5% naar 0.5% levert in 4 jaren een voordeel op van ca € 240.000. Door het afgeven van een gegarandeerde rente aan het grondbedrijf kan op de exploitatie van Ter Borch een voordeel worden behaald van ca € 40.000 die wij bij de perspectievennota zullen opvoeren.

Tynaarlo kan beschouwd worden als een welvarende gemeente. Het voorzieningen niveau is hoog en desondanks is de lastendruk de afgelopen jaren te beschouwen als één van de laagste in de provincie. Deze situatie lijkt niet langer houdbaar, mede gezien de denklijn die past bij het uitgangspunt van het profijtbeginsel dat wij willen hanteren. Als wij kiezen voor een lastendruk die gemiddeld is in Drenthe en wij houden rekening met de voor de komende jaren aangekondigde verhogingen van de OZB met 5%, dan is er nog een ruimte van ruim € 800.000.

6.2.3 Programmakosten

In deze paragraaf hebben wij de clusters geanalyseerd en worden denkrichtingen en voorstellen iets concreter aangegeven. In die analyse komen met name de programmakosten naar voren. Met name in cluster 9 Financiën (zie 6.2.2) zijn ook inkomsten en mogelijke financieel technische mogelijkheden aangegeven.

Per cluster geven wij een korte samenvatting en komen, vanuit de denklijn en uitgangspunten die in het voorgaande zijn genoemd, tot mogelijke ombuigingsmogelijkheden. In het volgende schema wordt eerst een overzicht gegeven van de budgetten per cluster.

Een aantal clusters springen eruit op basis van de omvang van de budgetten. In eerste instantie zal worden gekeken naar de bijdrage van taken en activiteiten aan de doelen en maatschappelijke opgaven. Hierbij wordt aangegeven welke mogelijkheden er zijn om tot verdere ombuigingen te komen.

Cluster 0: Algemeen bestuur

Een goede dienstverlening aan het publiek en communicatie tussen bestuur, gemeentelijke organisatie en inwoners en organisaties staat centraal in dit cluster. Hier is in totaal ruim € 4 miljoen per jaar mee gemoeid. De dienstverlening is goed en wordt zoveel mogelijk digitaal aangeboden en ondersteund. Daarnaast wordt rekening houdend met de wensen van bezoekers steeds ingespeeld op passende

openingstijden en afspraken op maat. De tarieven voor de publieksdiensten zijn al kostendekkend en verhouden zich goed tot omliggende gemeenten. In dit cluster zijn ook de kosten voor gemeentebestuur, burgemeester en wethouders en raad opgenomen. Een omvang van 3 - 4 wethouders voor een gemeente als Tynaarlo is gemiddeld. In de gemeentewet is het maximum aantal wethouders gesteld op 20% van het aantal raadsleden (Tynaarlo 4.6 fte). Momenteel is er 3,6 fte wethouders in de meerjarenbegroting opgenomen. Een vermindering tot 3 fte leidt tot een besparing van ca € 60.000. Aan de andere kant zal ondermeer door de omvang van de transities en de verantwoordelijkheid die de gemeente krijgt voldoende bestuurlijke inzet nodig moeten zijn. Ook het afschaffen van regulerende regelgeving kan -op termijn- leiden tot minder inzet in beleid en handhaving en kan initiatieven vanuit de samenleving bevorderen. Een onderzoek hiernaar kan overwogen worden.

Cluster 1. Openbare orde en veiligheid

Het realiseren van een veilige woon- en leefomgeving door rampenbestrijding, crisisbeheersing en zorgen voor openbare orde en veiligheid staat binnen dit cluster centraal. In totaal is het budget binnen dit cluster € 1.9 miljoen. Het overgrote deel (ca € 1.5 miljoen) van het budget wordt besteed aan de brandweer. Inwoners omschrijven Tynaarlo als een veilige gemeente en vanuit het uitgangspunt dat we een groter beroep willen doen op de eigen verantwoordelijkheid van de inwoners, kunnen bezuinigingen gezocht worden in voorlichting en preventie. Ombuigingen op dat product zijn, in verband met de regionalisering per 1-1-2014, waarbij de budgetten voor de brandweer overgaan naar de GR Veiligheidsregio niet direct te beïnvloeden. Wel is al een taakstelling van 10% bij deze regionalisering ingeboekt. Het resterende deel van het totale budget van ca € 400.000 bestaat met name uit beleid, regelgeving en handhaving door Buitengewone Opsporingsambtenaren (BOA). Vermindering en vereenvoudiging van regelgeving zal kunnen leiden tot efficiëntere uitvoering van handhavingstaken.

Cluster 2. Verkeer en Mobiliteit

Binnen dit cluster onderscheiden we het onderhoud aan de infrastructuur om de buitenruimte bereikbaar en veilig te houden. Daarnaast is bereikbaarheid door goed onderhouden, logische wegen, goede openbaar vervoer verbindingen en ruimte voor de fietsers een opgave binnen dit cluster. Het totale budget is ca € 4.3 miljoen. De opgave die er voor de komende jaren ligt is om met het bestaande budget, dat niet meer met incidenteel geld wordt aangevuld, door planmatig onderhoud de veiligheid te blijven garanderen.. Dit vergt improvisatie en slim combineren van werkzaamheden, en dat zal ook in het af te ronden GVVP (vervoersplan) benoemd worden. De basis kwaliteit moet daarin worden gerealiseerd. Door de financiële middelen die met onderhoud van infrastructuur en ook van accommodaties en kunstwerken gemoeid gaan te bundelen beschouwen wij de beschikbare budgetten als taakstellend voor de onderhoudsvragen. Voor een veilige en bereikbare gemeente is deze keuze op dit moment nog verdedigbaar. Wel verwachten wij dat op middellange termijn middelen nodig zijn voor het onderhoud van wegen om op het huidige ambitieniveau te kunnen blijven.

Cluster 3. Economische Zaken, Recreatie en Arbeidsmarktbeleid

Binnen dit cluster willen we actiever opereren en vooral faciliteren. Er zijn maatschappelijke opgaven op gebied van het ontwikkelen van werkgelegenheid en om dynamiek in de kernen te brengen of te behouden. Daarnaast wordt Recreatie en Toerisme als een kans gezien die benut moet worden. Wij willen mogelijkheden bieden voor ondernemers en werkzoekenden door het creëren van een 'goed ondernemersklimaat' op lokaal en regionaal niveau.

Dit willen we bereiken door burgerinitiatieven, ondernemersideeën of anderszins planvorming te ondersteunen. Proberen samen beweging te krijgen in initiatieven! Wij zetten in op het faciliteren van ondernemers, het ontwikkelen van recreatiegebieden en gebiedsontwikkeling in de kernen en rondom Groninger Airport Eelde. Ook zetten we in op promotie van het (recreatie)gebied met andere partners. We ondersteunen Geopark De Hondsrug. We denken dat deze initiatieven werkgelegenheid oplevert en meer toeristenbelasting genereert. Het budget van dit cluster bedraagt € 970.000,-. Bij de perspectievennota doen wij een voorstel de toeristenbelasting stapsgewijs met 50% te verhogen tot €1,50 per overnachting, maar daar tegenover de helft van de extra opbrengsten aan ondernemers uit de toeristisch-recreatieve branche terug te geven in de vorm van de instelling van een recreatief fonds. Hieruit bekostigen we in elk geval onze bijdrage aan Geopark Hondsrug. Op termijn levert de gefaseerde verhoging van de toeristenbelasting netto rond € 50.000 op.

Verdere besparing op dit cluster kan worden gevonden door te heroverwegen of de drie huidige TIPS in stand moeten blijven of dat een clustering van deze voorziening in een van de drie hoofdkernen te overwegen is.

Cluster 4. Onderwijs

Wij willen door het onderwijs sociale en economische zelfredzaamheid en talentontwikkeling van jongeren realiseren. Dat doen we door onderwijshuisvesting, goede en bereikbare voorzieningen, het uitvoeren van de leerplicht, uitvoering van het leerlingenvervoer en door het faciliteren van de zorgstructuur. Daarnaast bevorderen we aansluiting en afstemming tussen schooltijden, opvangtijden en recreatietijden (7 tot 7 beleid). In totaal is het budget voor dit cluster € 3.2 miljoen. Binnen dit cluster is de opgave om de verouderde scholen te vervangen en tegelijkertijd een bijdrage te leveren aan het 7-7 beleid.

Aandachtspunt is het afnemende leerlingenaantal en hierdoor de kans op leegstand op korte termijn. In de plannen van het IAB wordt met de neergaande leerling-prognoses al rekening gehouden. Ombuigingen kunnen plaatsvinden door de zorgstructuur rondom scholen nog verder af te bouwen en ons alleen te richten op wettelijke taken. Hiermee is mogelijk circa € 130.000 gemoeid. Daarbij vinden wij het belangrijk om samen met onderwijspartners na te denken hoe de preventieve voorzieningen georganiseerd kunnen worden.

Cluster 5. Sociale samenhang en leefbaarheid

Binnen dit cluster in het sociale domein gaat het direct om de inwoners. Inzet bij vrijwilligersactiviteiten, de aandacht voor elkaar en ontwikkelingsmogelijkheden. De kern is dat we een gemeente willen zijn die er is voor inwoners die het (tijdelijk) niet zelf kunnen. Binnen dit cluster wordt een budget van € 4.9 miljoen ingezet, vooral voor het uitvoeren van IAB-beleid (o.a. goede huisvesting scholen en sport), de ondersteuning van vrijwilligers en mantelzorgers en het vormgeven van het meedoenbeleid. Ook cultuureducatie (bibliotheek, muziek en cultuuronderwijs, naschoolse activiteiten en de aandacht voor goede accommodaties voor sportmogelijkheden worden in dit cluster georganiseerd.

Vanuit het inzetten op collectieve voorzieningen zetten wij, samen met partners, in om sport en cultureel onderwijs onder te brengen in het 7-7 beleid. Op die manier groeit jeugd met de voorzieningen op. Vanuit die gedachten komen wij bij de volgende denkrichtingen om te bezuinigen:

- bibliothe(ek)en afstoten (blik naar de toekomst, ontwikkeling digitalisering gaat snel)
- zwembad(en) afstoten / privatiseren (evt. overdragen aan dorp)
- afstoten dorpshuizen (evt. overdragen aan inwoners)
- afstoten buitensportvoorzieningen (evt. overdragen aan sportverenigingen)
- profijtbeginsel verder invoeren
- beperking van de inzet van combinatiefunctionarissen

Bij eerdere ombuigingsvoorstellen in 2013 en 2014 zijn al eerste keuzes gemaakt, passend bij de uitgangspunten van het profijtbeginsel en de concentratie van accommodaties en voorzieningen in een of meer van de grotere kernen.

Het is mogelijk dat er verdere keuzes in bovenomschreven voorzieningen kunnen worden gemaakt die samen tot ruim € 650.000 aan ombuigingen leiden (inclusief kapitaallasten). Daarbij moet wel steeds goed worden beoordeeld hoe overblijvende voorzieningen en accommodaties voor de inwoners van Tynaarlo bereikbaar en betaalbaar blijven en hoe het preventieve en collectieve aanbod dat de vangnetfunctie van de gemeente beperkt voldoende gewaarborgd blijft.

Cluster 6. Sociale voorzieningen en maatschappelijke dienstverlening

Het doel is dat iedereen mee kan doen, met nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van inwoners zelf. Wij hebben als doel dat niemand buiten de boot valt en isolement wordt voorkomen. Daarbij zetten wij nu al in op preventieve en collectieve voorzieningen. Wij werken in dit cluster samen met veel partners om de doelen te behalen. De taken lopen uiteen van het bieden van ontplooiingsmogelijkheden en de uitvoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (en het verstrekken van voorzieningen) tot gezondheidszorg en het verstrekken van uitkeringen. Binnen dit cluster zorgen we ervoor een vangnet te zijn voor inwoners die het (tijdelijk) niet zelf kunnen. In totaal is het budget in dit cluster € 8.3 miljoen. Vanuit het uitgangspunt dat mensen gaan voor dingen en gelet op het feit dat er binnen de financiële opgaven aangegeven is dat

de transitie binnen het sociale domein op ons af komen, is dit niet het cluster waar binnen deze denkrichting nu verder bezuinigd moet worden.

Cluster 7. Gezonde leefomgeving

Het behouden van een aantrekkelijke en gezonde leefomgeving is een belangrijk doel, dat direct bijdraagt aan een goed woonklimaat. Omvang van het totale cluster is ca. € 3,6 miljoen. Wij richten ons binnen dit cluster met name op de fysieke leefomgeving, als basis voor een aantrekkelijk en gezonde omgeving. De dynamiek en identiteit in alle dorpen en wijken gaat meer in op de sociale leefomgeving (clusters 5 en 6). Binnen dit cluster zijn de taken gericht op groenonderhoud, riolering en waterbeheer en reiniging en milieu. Wij onderhouden sober en doelmatig; gezien het kort cyclische programma van groenonderhoud is hier geen ombuiging te vinden zonder direct nadelige gevolgen op de leefomgeving.

Binnen dit cluster is ook begraven opgenomen. Wij zien dat minder mensen kiezen voor begraven en dat er vaker voor crematie wordt gekozen. Dat zal ook een beroep doen op onze keuzes om het onderdeel begraven kostendekkend te laten zijn/ blijven. Binnen dit programma onderhouden wij ook 2 aula's, die wij niet als een basistaak van de gemeente zien. We zien het als reële mogelijkheid om deze aula's af te stoten, zodat binnen onderhoud ca. € 50.000,- bespaard kan worden.

Daarnaast zien wij mogelijkheden om besparingen te realiseren binnen reiniging en afval van ca. € 200.000. Deze wordt gegeven aan de burger door middel van een lagere afvalstoffenheffing. Daar tegenover wordt € 100.000 van voornoemde besparing ingezet voor onze begrotingspositie, door tegenover de lagere afvalstoffenheffing een overeenkomstige ozb-stijging door te voeren. Hiermee blijft de stijging van de gemiddelde lastendruk 2%, maar vindt wel een verschuiving plaats tussen ozb en afvalstoffenheffing. Wij zullen dit bij de perspectievennota voorstellen.

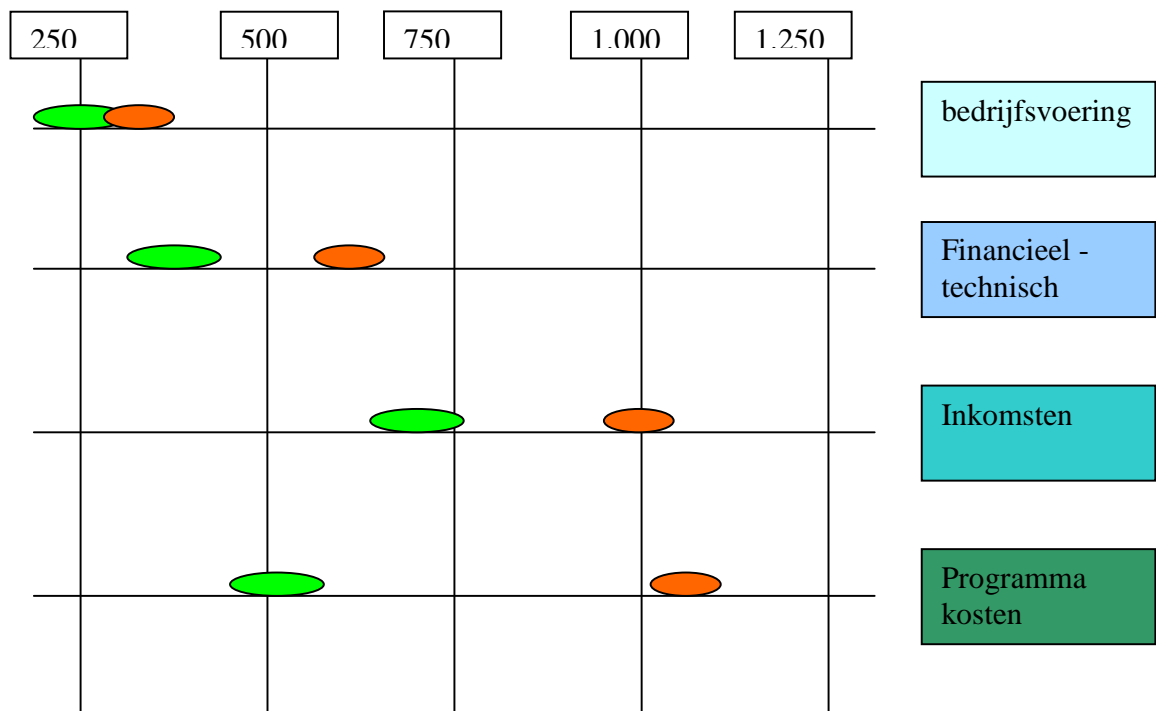
Cluster 8. Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting

Het cluster ruimtelijke ordening en volkshuisvesting draagt bij aan een leefbare woon- en werkomgeving, goede bereikbaarheid, goede centra en op de vraag afgestemde woningbouw en bedrijvenlocaties. Dit zorgt niet alleen voor dynamiek en (economische) activiteiten in onze kernen en dorpen, maar draagt ook bij aan de leefbaarheid (aantrekkelijke woonomgeving) en de werkgelegenheid. In dit cluster is het budget ca. € 2,3 miljoen. In Regiovisieverband zijn voorstellen geformuleerd om de bijdrage van de regiogemeenten met 20% extra te verlagen, wat voor onze gemeente in een verlaging van € 70.000 resulteert. Voorts is in de perspectievennota een neerwaartse bijstelling met € 50.000,- van het budget initiatieven voor gebieds- of locatieontwikkeling doorgevoerd. De belangrijkste opgave binnen dit cluster vormt misschien wel de opgave op de woningmarkt. Goed wonen, het inspelen op de veranderende woonbehoefte, de positie van de corporaties, aandacht voor de bestaande voorraad en het op een uitgekende manier in de markt zetten van nieuwbouwlocaties en –kavels, alsmede het aantrekken van nieuwe inwoners en starters maken deel uit van deze opgave.

Incidentele zaken die door hun aard wel een effect op structurele uitgaven kunnen hebben:

- Nieuwe keuzes in centrumplan, ook in het geval van het niet realiseren van het hele centrumplan Eelde, kan mogelijk op grond van 'veranderde omstandigheden' leiden tot een heroverweging van de realisatie van een detailhandelsvoorziening in Ter Borch. Dit kan alsdan een positieve invloed op de grex van Ter Borch hebben.
- Het realiseren van economische functies met een grondwaardevermeerderend effect in het gebied Vriezerbrug zuid is van belang voor het genereren van inkomsten. Een waardetoevoeging tot boven de agrarische grondwaarde levert (enige en incidentele) vrijval van de hiervoor getroffen voorziening (totale omvang van die voorziening groot ca. € 2,5 miljoen);
- Na het afronden van de mediation Kranenburg Zuid, zal met verve de ontwikkeling van het terrein in gang worden gezet, met als doel dat dit een positief effect heeft op de grondexploitatie incl. het risicoprofiel.

Samenvattend:

7. Ombuigingen 2014 financiële uitkomsten

7.1 Denkrichtingen ombuigingen in 2014

De begroting 2014 heeft een klein tekort. Voor de jaren 2015 en verder nemen de tekorten snel toe. Wij stellen de volgende ombuigingen voor 2014, die ook voor de jaren na 2014 tot een vermindering van het verwachte tekort zullen leiden. Wij stellen voor deze ombuigingen op te nemen in het dekkingsplan van de begroting 2014.

		2014	2015	2016	2017
	Begrotingsresultaat voorgaande tabel	-34.918	-1.281.659	-1.316.567	-1.769.403
1	Extra OZB-verhoging (gelijkblijvende belastingdruk)	100.000	100.000	100.000	100.000
2	Verhoging toeristenbelasting	50.000	100.000	150.000	150.000
	Instellen fonds recreatie en toerisme	-3.000	-28.000	-53.000	-53.000
	Geopark de Hondsrug	-22.000	-22.000	-22.000	-22.000
3	Verlaging bijdrage regio Assen-Groningen	70.000	70.000	70.000	70.000
4	Verlaging budget initiatieven	50.000	50.000	50.000	50.000
5	Garanderen rente 3,5% voor Ter Borch	40.000	40.000	40.000	40.000
	Nieuw begrotingsresultaat	250.082	-971.659	-981.567	-1.434.403

Toelichting op bovenstaande

1. Door een gelijktijdige meer dan trendmatige verhoging van de OZB en een verlaging van de afvalstoffenheffing kan bij een gelijkblijvende lastendruk voor huishoudens € 100.000 als algemeen dekkingsmiddel voor het begrotingsresultaat worden ingezet.
2. Het tarief voor de toeristenbelasting wordt in drie logische stappen verhoogd van € 1 naar € 1,50. Hiervan zal 50% terugvloeien naar recreatie en toerisme in de vorm van een fonds recreatie en toerisme. Vanuit dit fonds wordt onder meer de gemeentelijke bijdrage aan Geopark De Hondsrug betaald.
3. Deze verlaging van de bijdrage aan de regio komt bovenop de reeds bestaande verlaging van 10%. Per saldo bedraagt de verlaging 30%.
4. Het budget initiatieven wordt met € 50.000 verlaagd.
5. Voor de grondexploitatie Ter Borch wordt voor de resterende looptijd een rente van 3,5% gegarandeerd, die wordt doorbelast vanuit de algemene dienst aan de exploitatie. Hierdoor is binnen de exploitatie geen sprake meer van een onzekerheid voor wat betreft de rentekosten. De geraamde risico's kunnen naar beneden worden bijgesteld. Dit heeft een positief effect op de benodigde weerstandscapaciteit. Hierdoor kan € 1,1 mln vanuit de ARCA worden onttrokken en toegevoegd aan de Essent-reserve. Dit brengt rentebaten voor de exploitatie voor een bedrag van € 40.000.

Voorstel

1. Vaststellen voor het dekkingsplan voor de begroting 2014
2. De denklijn en de uitgangspunten die in deze notitie staan benoemd voor de jaren 2015 e.v. vast te stellen. Daarmee zijn de kaders voor de denkrichting om de doelen en maatschappelijke opgaven te realiseren vastgesteld, en kunnen komende besluiten in die richting worden genomen.
3. De concrete invulling hiervan onderdeel te laten zijn van het op en vast te stellen collegeprogramma 2014 – 2018.

Tot slot

Wij stellen (ambtelijke) capaciteit beschikbaar om vroegtijdig concrete ideeën, plannen en alternatieven van politieke partijen door te laten rekenen, zoals dat bijvoorbeeld ook landelijk door een Planbureau wordt ondersteund.

Bijlage 1 . Ontwikkelingen reservepositie en weerstandscapaciteit

Stand van Algemene Reserves en beschikbare incidentele middelen

De algemene reserve van de gemeente bestaat uit de Algemene Reserve Calamiteiten (Arca) en de Algemene Reserve Grote Investerings (Argi).

Algemene reserve Calamiteiten (Arca)

De Arca dient als weerstandsvermogen voor de opvang van de gevolgen van calamiteiten en risico's. In de nota weerstandsvermogen 2011 (raad 25 januari 2011) is dit beleid uitgebreid verwoord. Per 1 januari 2013 is de stand, wat in de Arca beschikbaar is voor risicoafdekking € 13.119.000. Hierin zit inbegrepen een bedrag van € 3.000.000 voor een nieuwe bestuursperiode. Dit bedrag van € 3.000.000 wordt wel meegenomen in de berekening van de beschikbare weerstandscapaciteit. Per 31-12-2013 is er geen sprake van een 'overdekking' van € 3.000.000 voor wat betreft de benodigde weerstandscapaciteit, waardoor dit bedrag niet als geheel vrij besteedbaar kan worden beschouwd.

Hieronder is het verloop van de Arca voor de komende jaren weergegeven:

Verloop Arca 1 jan. 2013 t/m 31 dec. 2017						
	2013	2014	2015	2016	2017	
Stand op 1 januari	7.675.715	13.808.358	13.808.358	13.808.358	13.808.358	
Bij: toevoeging t.l.v. Essent reserve (cf begroting 2013)	6.132.643					
Bij: Rente toevoeging	268.650	483.293	483.293	483.293	483.293	
Af: Rente t.g.v. de Argi	-268.650	-483.293	-483.293	-483.293	-483.293	
Stand 31 december	13.808.358	13.808.358	13.808.358	13.808.358	13.808.358	
Af: geormerkte gelden grondbedrijf	-689.364	-689.364	-689.364	-689.364	-689.364	
Beschikbaar voor risicoafdekking	13.118.994	13.118.994	13.118.994	13.118.994	13.118.994	

Algemene Reserve Grote Investerings (Argi)

De Argi heeft momenteel een breder doel, te weten:

1. Buffer voor opvang van risico's. Dit betekent onderdeel van het weerstandsvermogen.
2. Buffer voor de opvang van tegenvallers in de lopende exploitatie. (voor- en najaarsnota en jaarrekening)
3. Basis voor het genereren van renteopbrengsten t.b.v. dekking incidenteel nieuw beleid.
4. Goed rentmeesterschap t.b.v. de toekomst/ nieuw bestuur in 2014.
5. Budget voor noodzakelijke wensen.
6. Budget voor het gemeentelijk aandeel in co-financiering.

De Argi is de reserve die wordt gebruikt in directe relatie met de exploitatie.

Incidentele meevallers die gedurende het jaar kunnen ontstaan worden toegevoegd aan deze reserve en Incidentele tegenvallers worden aan de Argi onttrokken. Per 1 januari 2013 is de stand van de Argi € 2.809.225. Inclusief de toevoeging naar aanleiding van de vaststelling van de jaarrekening ten bedrag van € 354.279 en de overige, in de begroting 2013 opgenomen, vermeerderingen en verminderingen in 2013 komt het saldo ultimo 2013 uit op een bedrag van € 1.813.998.

Dit bedrag is in principe de basis voor de dekking van de in deze perspectievennota 2013 opgenomen incidentele lasten voor de jaren 2014 en volgende jaren.

De financiële ruimte in de Argi bepaalt ook de ruimte die beschikbaar is voor de invulling van incidenteel nieuw beleid.

Tot nu toe werd jaarlijks een bedrag van ongeveer € 1 miljoen aan rente (uit bestemmingsreserves en uit de Arca) toegevoegd aan de Argi als structurele voeding. Door de terugloop in de reserves wordt de renteopbrengst in de komende jaren lager.

Incidenteel wordt hieraan nog toegevoegd eventuele overschotten uit bestemmingsreserves.

De Argi wordt gebruikt voor intensiveringen van beleid of voor incidenteel nieuw beleid.

Verloop Argi vanaf 1 jan. 2013 tot 31 dec. 2017 inclusief nieuw beleid 2014						
	2013	2014	2015	2016	2017	
stand op 1 januari	2.809.225	1.813.998	2.033.717	2.413.436	2.843.436	
comp voor wegen en groen	110.000	110.000	110.000	110.000	110.000	
terugbetaling groot onderhoud wegen 2011 (5e van 11 tranche)	7e 90.000	8e 90.000	9e 90.000	10e 90.000	11e 90.000	
Rentederving ivm inzet gelden verkeersplan	60.000	60.000	60.000	60.000	60.000	
Resultaat jaarrekening 2012	354.279					
Resultaat voorjaarsbrief	146.332					
	3.569.836	2.073.998	2.293.717	2.673.436	3.103.436	
Bij: jaarlijks rente over div. reserves	968.121	700.000	600.000	600.000	600.000	
	4.537.957	2.773.998	2.893.717	3.273.436	3.703.436	
Af: Gefaseerde incidentele bijdr. aan expl. realistische ramingen						
Bouwleges	-280.281	-280.281	-280.281	0	0	
boekwaardeplafond OBt	-50.000	-50.000	-50.000	0	0	
Overige bijstellingen	-97.333			0	0	
Telling bovengenoemde 3 bedragen	-427.614	-330.281	-330.281	0	0	
Af: inc.nieuw beleid	-1.831.488	-135.000				
- Doorontwikkelen informatiebeleid			pm	pm	pm	
- Voetbalaccomodatie Vries-Tynaarlo		-75.000				
- Tijdelijke huisvesting i.v.m. school Tynaarlo				-330.000	-330.000	
- Economische visienota		-100.000	-100.000	-100.000	-100.000	
Af: reconstructie dorpsstraat Tynaarlo	-80.000					
Af: Krediet Nieuwe Akkers	-71.000					
Af: Raad 12 april 2011 Wijkvernieuwing Nieuwe Akkers	-218.405					
Telling nieuw beleid	-2.200.893	-310.000	-100.000	-430.000	-430.000	
Af: comp. BOR bezuiniging GW						
Saldo 31 december	1.909.450	2.133.717	2.463.436	2.843.436	3.273.436	
Af: Werkkapitaal bedrijfsvoering	0,60 -150.000	0,40 -100.000	0,20 -50.000	0	0	
Tussentelling	1.759.450	2.033.717	2.413.436	2.843.436	3.273.436	
bij: overheveling vrijvallende best. Reserves per 1 jan. 2013	8.620					
Bij: Overschot op middelen BCF	45.928					
Saldo aan het eind van het dienstjaar	1.813.998	2.033.717	2.413.436	2.843.436	3.273.436	

Essent reserve.

Hieronder is het verloop van de Essent reserve weergegeven rekening houdend met besloten onttrekkingen en verwachte mutaties.

Verloop Essent reserve 1 jan. 2013 t/m 31 dec. 2017						
	2013	2014	2015	2016	2017	
Stand op 1 januari	12.119.813	4.387.170	3.637.170	2.987.170	2.987.170	
Bij: Rente toevoeging	424.193	153.551	127.301	104.551	104.551	
Af: Rente t.g.v. de exploitatie	-424.193	-153.551	-127.301	-104.551	-104.551	
	12.119.813	4.387.170	3.637.170	2.987.170	2.987.170	
Af: toevoeging t.g.v. Arca (cf begroting 2013)	-6.132.643					
Af: incidenteel nieuw beleid						
- Achterstallig onderhoud wegen	-750.000	-750.000				
- Brinkenplan	-600.000					
- Sport: kleedkamers c.a.	-250.000					
- Bijdrage infrastructurele aanpassingen Transferium de Punt			-650.000			
Stand 31 december	4.387.170	3.637.170	2.987.170	2.987.170	2.987.170	

Beschikbaarheid reserves voor incidenteel nieuw beleid.

Ultimo 2012 zijn in de jaarrekening de risico's voor het weerstandsvermogen geactualiseerd tot een bedrag van € 14.096.000. Om te komen tot een weerstandsvermogen van 100%, moet binnen de Arca en de Argi beschikbaar zijn een bedrag van € 12.981.000 (€ 14.096.000 minus onvoorzien € 75.000 en onbenutte belastingcapaciteit € 1.040.000)

In onderstaande tabel is weergegeven wat beschikbaar is voor incidenteel nieuw beleid, rekening houdend met de benodigde weerstandscapaciteit en € 3.000.000 voor de nieuwe bestuursperiode.

Berekening ruimte incidenteel nieuw beleid	
In de Arca is beschikbaar voor Risicoafdekking	13.119.000 (zie 5.2.1)
In de Argi is beschikbaar voor Risicoafdekking	1.814.000 (zie 5.2.2)
Totaal	14.933.000
Benodigd voor weerstandvermogen	12.981.000
Overschot	1.952.000
Beschikbaar voor nieuwe bestuursperiode	3.000.000
Beschikbaar voor incidenteel nieuw beleid.	-1.048.000

Uit bovenstaande berekening blijkt dat zolang de risico's niet afnemen en wordt vastgehouden aan de € 3.000.000 voor de nieuwe bestuursperiode er geen ruimte is voor incidenteel nieuw beleid in 2014. Er moet ook geconstateerd worden dat het bedrag voor de nieuwe bestuursperiode nog niet geheel beschikbaar is. Wel zijn in deze perspectievennota de incidentele middelen alle structureel opgenomen, zodat er op voor die posten geen onttrekking uit de reserves plaatsvindt.

Bijlage 2 . Ontwikkelingen lastendruk

Tabel 1 Overzicht van de belastingdruk in de provincie Drenthe

Belastingdruk Drenthe 2013									
	Gemeente	gem woningwaard e 2011	OZB Eigenaren Won	bedrag	OZB eigenaren	OZB Gebruikers	riool	afval	totaal aanslag WON
1	Tynaarlo	€ 239.920	0,0974%	€ 233,68	0,1124%	0,0767%	€ 175,00	€ 227,15	€ 635,83
2	Aa en Hunze	€ 238.000	0,0864%	€ 205,63	0,1322%	0,0904%	€ 192,00	€ 244,38	€ 641,98
3	Meppel	€ 198.731	0,1180%	€ 234,50	0,2410%	0,1934%	€ 171,00	€ 238,00	€ 643,50
4	Hoogeveen	€ 187.000	0,1310%	€ 244,97	0,2150%	0,1590%	€ 146,90	€ 277,60	€ 669,47
5	Assen	€ 181.000	0,1351%	€ 244,53	0,2903%	0,2338%	€ 183,95	€ 243,21	€ 671,69
6	Midden Drenthe	€ 223.000	0,0987%	€ 220,10	0,1708%	0,1370%	€ 248,50	€ 205,00	€ 673,60
7	De Wolden	€ 275.723	0,0969%	€ 267,18	0,1149%	0,0954%	€ 229,44	€ 212,64	€ 709,26
8	Noordenveld	€ 236.000	0,1020%	€ 240,81	0,1347%	0,1125%	€ 253,80	€ 224,85	€ 719,46
9	Coevorden	€ 209.000	0,1454%	€ 303,89	0,1454%	0,1212%	€ 123,22	€ 294,99	€ 722,10
10	Borger-Odoorn	€ 197.000	0,1748%	€ 344,36	0,1748%	0,1188%	€ 202,44	€ 222,92	€ 769,72
11	Westerveld	€ 284.000	0,0936%	€ 265,82	0,0936%	0,0639%	€ 262,75	€ 250,92	€ 779,49
12	Emmen	€ 170.050	0,1864%	€ 316,97	0,2652%	0,2179%	€ 177,00	€ 299,52	€ 794,19
	gemiddeld	€ 219.592		€ 260,20	0,1742%	0,1350%	€ 197,23	€ 245,10	€ 702,52

Tabel 2 Gevolgen lastendruk eigenaren en gebruikers woningen

WOZ waarde	OZB 2013	Afval 2013	rioolheffing 2013	Totaal 2013	OZB 2014	Afval 2014	rioolheffing 2014	Totaal 2014	Vershil
gebruikers WN	-	€ 227,15	€ 175,00	€ 402,15	-	€ 211,15	€ 175,00	€ 386,15	-€ 16,00
€ 150.000	€ 146,10	€ 227,15	€ 175,00	€ 548,25	€ 163,97	€ 211,15	€ 175,00	€ 550,12	€ 1,87
€ 200.000	€ 194,80	€ 227,15	€ 175,00	€ 596,95	€ 218,62	€ 211,15	€ 175,00	€ 604,77	€ 7,82
€ 250.000	€ 243,50	€ 227,15	€ 175,00	€ 645,65	€ 273,28	€ 211,15	€ 175,00	€ 659,43	€ 13,78
€ 300.000	€ 292,20	€ 227,15	€ 175,00	€ 694,35	€ 327,94	€ 211,15	€ 175,00	€ 714,09	€ 19,74
€ 400.000	€ 389,60	€ 227,15	€ 175,00	€ 791,75	€ 437,25	€ 211,15	€ 175,00	€ 823,40	€ 31,65
€ 450.000	€ 438,30	€ 227,15	€ 175,00	€ 840,45	€ 491,90	€ 211,15	€ 175,00	€ 878,05	€ 37,60
€ 500.000	€ 487,00	€ 227,15	€ 175,00	€ 889,15	€ 546,56	€ 211,15	€ 175,00	€ 932,71	€ 43,56